

BİLİNMEYEN İÇ ASYA

Reşide Gürses

Macar Türkoloğu ve Moğol dili uzmanı Lajos Ligeti'nin (1902-1987) Çin, Tibet, Orta Asya Türk-Moğol dil ve kültürleri üzerine kitap, makale vb. türlerde 300'e yakın çalışması bulunmaktadır. Dilimize kazandırılmış olan bu yayınlardan bazıları şunlardır: "Les voyelles longues en turcs" (JA, I [1938], s. 177-204 [trc. "Türkçede Uzun Vokaller", TM, VII-VIII, 1942, s. 82-94]), "Sur la language des afchars d'Afghanistan" (AOH, VII [1957], s. 109-156, trc. "Afganistan Avşarlarının Dili Üzerine", VII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957 [Ankara 1960], s. 57-64), *Tarihte Türk Yurtları* (Çev.: Nurer Uğurlu, 497, 1. Baskı, İstanbul, 2008).

Fransızca ve İngilizce kaynaklarda adı "Louis" şeklinde geçen Lajos Ligeti'nin biyografisi için şu yazılara bakılabilir: "Hommages des orientalistes hongrois. A M. Louis Ligeti", AOH, XV/1-3 (1962), s. 4-13; György Kara, "Louis Ligeti (1902-1987)", a.e., XLI/1 (1987), s. 3-6; Françoise Aubin, "Louis Ligeti (Ligeti Lajos) (Octobre 1902 - Mai 1987)", JA, CCLXXVI (1988), s. 1-22; Günay Karaağaç, "Ligeti Lajos (1902-1987)", TDEAD, V (1989), s. 153-170; Hasan Eren, "Ligeti, Lajos", TA, XXIII, 35-36; a.mlf., "Ligeti, Lajos", TDEA, VI, 93-94; "Ligeti, Lajos", ABr., XIV, 474, Kemal Kahraman, "Ligeti, Lagos", İA, Cilt: XX-VII, s. 188-189.

Macar bilim adamı Lajos Ligeti tarafından kaleme alınan *Bilinmeyen İç Asya* adlı eser; yazarın İç-Asya ile ilgili araştırma, inceleme ve gözlemlerinden meydana gelmektedir. Sadrettin Karatay tarafından Macarcadan Türkçeye çevrilen ve konusu İç Asya olan kitap,

XX alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla şu şekildedir: "I. İç-Asya" (s. 13-39), "II. Büyük Çin Seddi'nin Ötesinde" (s. 40-58), "III. Altındağ" (s. 59-73), "IV. Batı Nöbet Kulelerinden Demirkapı'ya Kadar" (s. 74-90), "V. Tatar Hanının Sarayında" (s. 91-107), "VI. Bir Çinli Papaz Cengiz Han'ın Peşinde" (s. 108-124), "VII. İslâm Dünyası Hıncileri" (s. 125-142), "VIII. Hristiyan Dünyası Keşifçileri" (s. 143-159), "IX. Batı Coğrafyacılarının Yola Çıkışları" (s. 160-176), "X. İç-Asya'da Macar Araştırmacıları" (s. 177-194), "XI. Orhon ve Yenisey Kıyılarında Esrarlı Yazıtlar" (s. 195-208), "XII. Eski Kavimlerin İzinde" (209-227), "XIII. Khotan" (228-243), "XIV. Turfan" (244-260), "XV. Bin Buddha Mağaraları" (261-277), "XVI. Eski Tipet" (278-294), "XVII. Papaz Johannes ve Hristiyan Tatarlar" (295-310), "XVIII. Ölü Şehir: Kara Khotan" (311-326), "XIX. Göçebe Hükümdarların Gömüldükleri Yerler" (327-340), "XX. İç Asya ve Macar Ana Tarihi" (341-357). Eserin sonunda yer alan "Bibliyografya"da (s. 358-361) yararlanılan kaynaklar, eserde yer alan XX ayrı başlığa göre bölümler hâlinde verilmiştir.

İç Asya'nın Macar tarihinin aydınlatılması açısından önemli bir yere sahip olduğunu söyleyen Lajos Ligeti; "Ön Söz"ün (s. 5-11) son paragrafında, bu eseri yazmasının sebebini şu şekilde ifade etmiştir: "Demek ki Macarlığın öteki, Hristiyanlıktan önceki paganlıkla geçen bin yılı, saha bakımından değilse bile, tarihî ve medeni bağları bakımından İç Asya'dan ayıramaz. Bu ise Avrupa medeniyeti için Hellas ve Roma ne ise, İç Asya'nın da eski Macar tarihi için onu ifade ettiğini gösterir. İç

Asya'nın mazisi, medeniyeti yalnız bu bakımdan da bizi ilgisiz bırakamaz.”

Konunun siyasi durum, coğrafi yapı ve jeopolitik konum temelinde ele alındığı eserde, Macar tarihinin ve medeniyetinin İç Asya ile bağı; söz konusu coğrafya, bu coğrafyada kurulmuş olan devletler ve bu devletler arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır. Eserde, İç Asya; coğrafi, siyasi ve tarihî açıdan değerlendirilmiştir. Macarların ortaya çıktığı bu coğrafyanın Macarlarca bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü İç Asya'nın bilinmesi durumunda Macar tarihi ve medeniyetinin aydınlığa kavuşacağı belirtilmiştir.

Macar tarihi ile ilgili olarak “XX. İç Asya ve Macar Ana Tarihi” (s. 341-357) adlı son bölümde, dil ve ırk gibi konular üzerinde durulmuştur. Macar ana tarihinin kronolojik olarak verildiği bu bölümde konu; “Doğulu Oluş Geleceğinden Ana Tarih Araştırmalarına Kadar”, “Macar Ana Tarihinin Kronolojik Bölümleri”, “Dil ve Irk Kökenlerini”, “Fin-Ugor Kökenli Macarlığın Doğu ile Olan Bağları”, “Macar Ana Tarihinin İlk Çağı (İ. s. V. Yüzyıla Kadar)”, “Kürk-Yolundan Gelen Türk Kavimleri Meselesi”, “İkinci Çağ (Yurt Kurmaya Kadar)” ve “Büyük Batı-Kök Türk İmparatorluğu” temelinde ele alınmıştır. Burada Türk kavimleriyle ilgili bilgiler de verilmiştir.

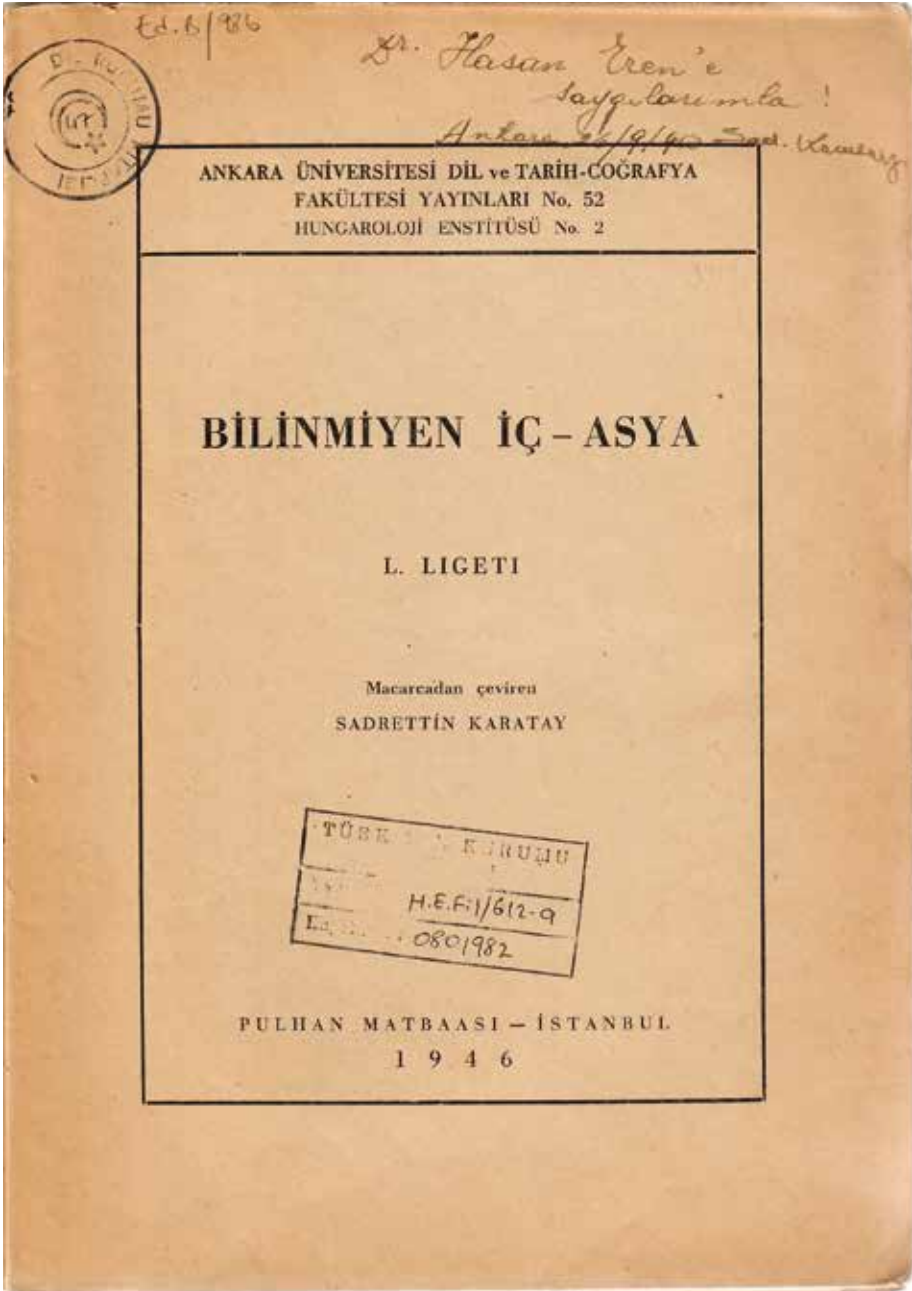
Lajos Ligeti, “Orkhon ve Yenisey Kıyılarında Esrarlı Yazıtlar” (s. 195-208) adlı XI. bölümde, “Orhun Yazıtları” hak-

kında yapılmış olan çalışmalar üzerinde durmuştur. Burada, Rus bilginleri başta olmak üzere birçok araştırmacının yazıtlarla ilgili çalışmalarından bahsetmiştir. Bu bölümde, Thomsen'in ve Radloff'un araştırmalarına da yer verilmiştir.

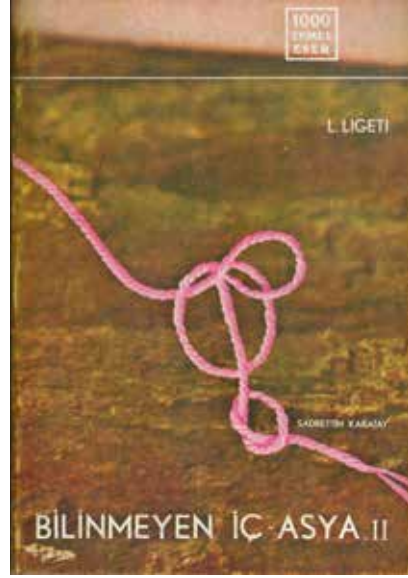
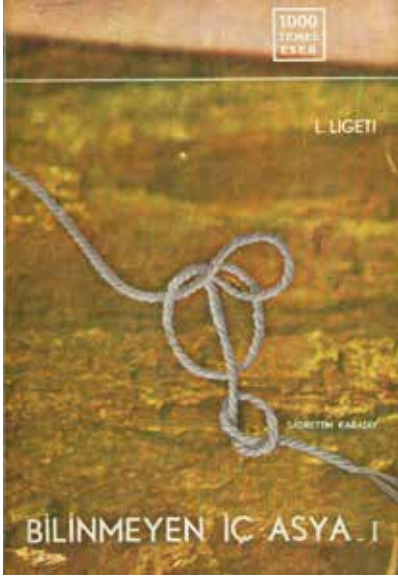
Lajos Ligeti'nin konuları ele alırken bazen millî ve dinî duygularla hareket etmesi, onun bazı konuları objektif bir şekilde değerlendirmesine engel olmuştur. Bununla birlikte *Bilinmeyen İç Asya* adlı kitap, -adından da anlaşılacağı üzere- İç Asya ile ilgili bilinmeyenlerin ortaya konulması açısından değerli bir eserdir. İçerdiği bilgiler Asya'nın tarihine ışık tutmaktadır.

Diğer taraftan İç Asya ile ilgili araştırmalar; söz konusu coğrafyanın Türklerin ana yurdu olması, yazılı ilk kaynakların Orhun havzasında bulunması sebebiyle de önemlidir. Türk kavimleriyle ilgili bilgiler de içeren *Bilinmeyen İç Asya* adlı eser, bu açıdan da ayrı bir değer ifade etmektedir. Kitapta Asyalı eski devletlerin, Türk devletlerinin ve Moğolların cenaze törenlerine ait bilgiler de bulunmaktadır.

Sadrettin Karatay tarafından Macarca'dan Türkçeye çevrilen bu eserle ilgili, bugüne kadar beş ayrı baskı yapılmıştır. Eserin 1946 yılında Ankara Üniversitesi tarafından yapılan ilk baskısında, Macarca aslındaki resimlere yer verilmemiştir.

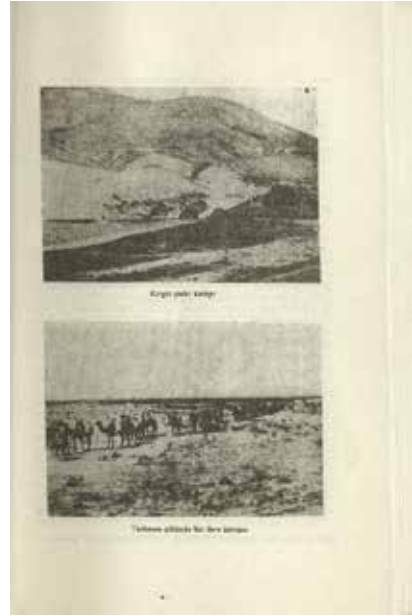
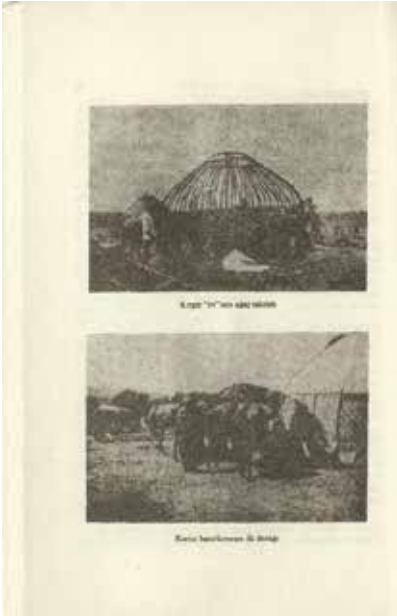

Ankara Üniversitesi, 1946 (İlk Baskı).

Millî Eğitim Bakanlığı 1970, 2 Cilt.

Eser 1970'te 2 cilt olarak bu kez "Millî Eğitim Bakanlığı 1000 Eser" serisi içinde çıkmıştır.

Eserdeki Bazı Resimler, *Bilinmeyen İç Asya*, Türk Dil Kurumu, 1986, 1998, 2011 Baskıları, 48 ve 49'uncu Sayfaların Arası.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 527

BİLİNMEYEN İÇ ASYA

L. LİGETİ

Macarcadan çeviren
SADRETTİN KARATAY

Türk Dil Kurumu, 1986, 1. Baskı.

Türk Dil Kurumu eserle ilgili ilk baskıyı 1986'da yapmıştır. Kurum tarafından yapılan ilk baskı, 1946 yılında yapılan yayının ofset yöntemiyle çoğaltılmasıyla oluşturulmuştur. 1986'daki bu yayına, eserin Macarca baskısındaki resimler de ilave edilmiştir.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 527

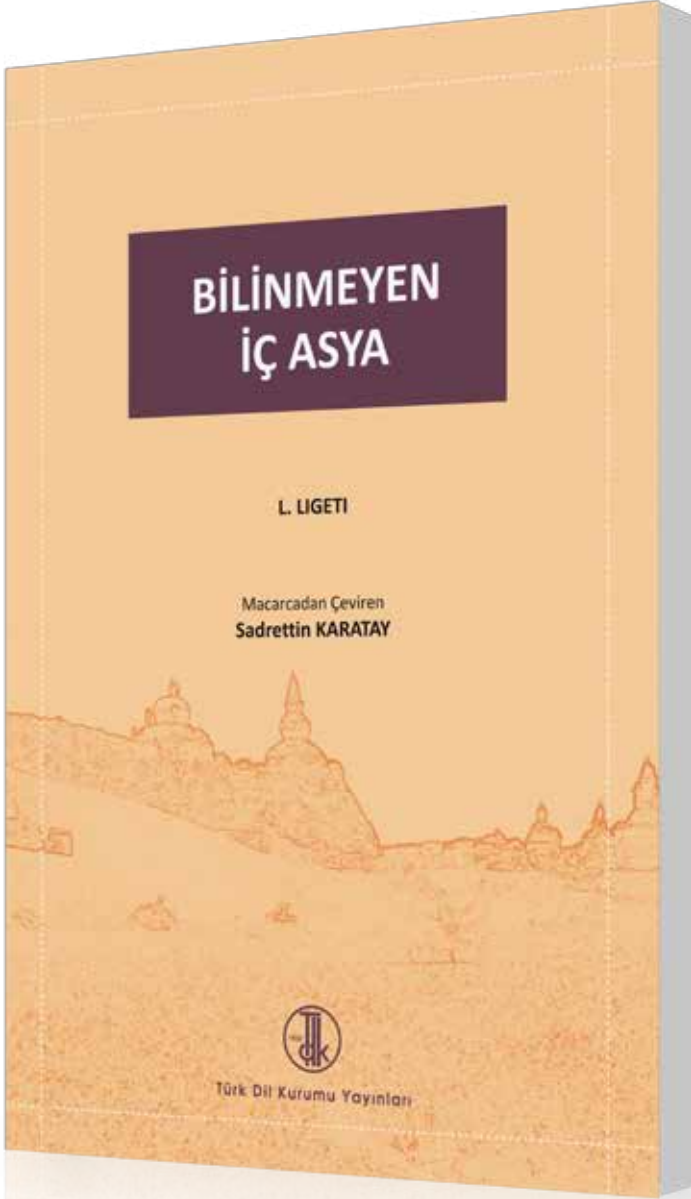
BİLİNMEYEN İÇ ASYA

L. LİGETİ

Macarcadan Çeviren
SADRETTİN KARATAY

Ankara, 1998

Türk Dil Kurumu, 1998, 2. Baskı.

Türk Dil Kurumu, 2011, 3. Baskı.